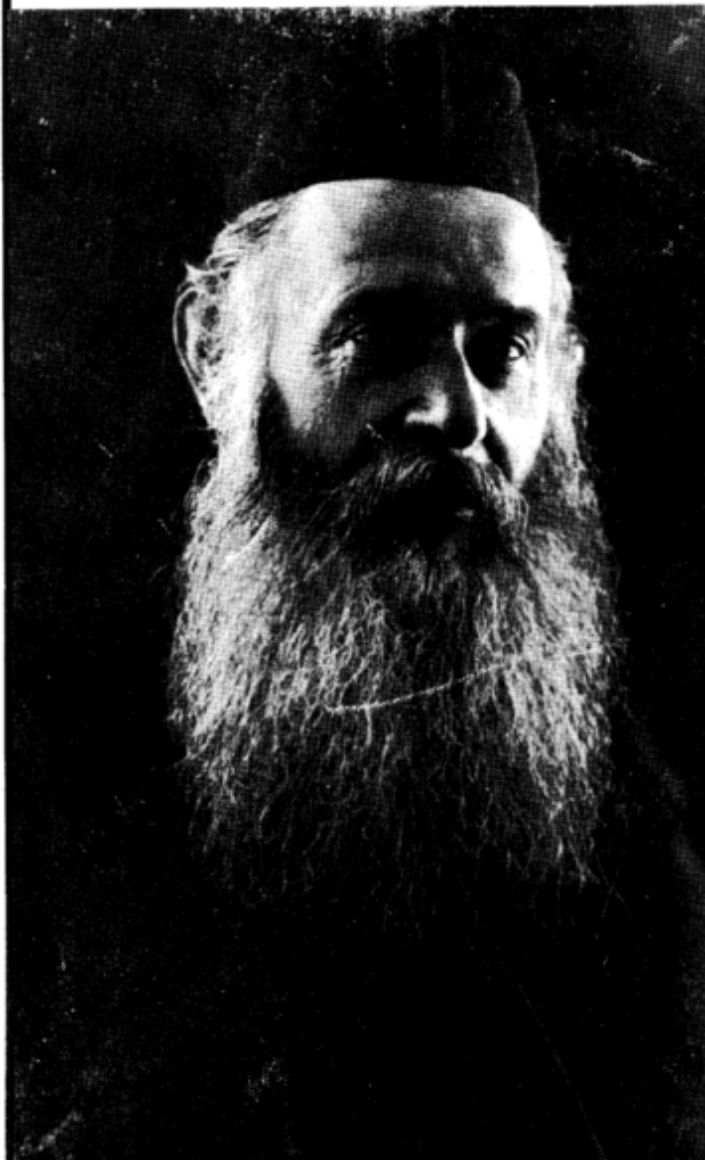

דרש דרש משה... (ויקרא י')

סיפורם של
המגידיים בעמ' 4-5

הגאון רבי בנימין שקובצקי זצ"ל המגיד ממינסק

אוצר החכמה הגאון רבי בן ציון ידלר זצ"ל המגיד מירושלים

02.34567

אוצר החכמה

מוסף עש"ק פרשת שמיני

כ"ה בניסן תשמ"ז

אוצר החכמה

ב תקופתנו זו, בה ניתן לשמוע שיתוח מוסר, היוצאות הישר מלבה של קולטת, או פרושים ודרושים לפרשת השבוע מפיו המפיק מרגליות של העיתון, קשה להבין את דמותו של ה"מגיד משימים" ואת המקום, שהפסיד ביוזמה הקהילה היהודית של פעם.

בקהילות ישראל שכמוהן אירופה היה המגיד חלק בלתי נפרד מהגור החיים היהודי. המגידים היו גורמים מעין עילוי ומקהילה לקהילה ודרושים ברבים. לרוב היו דורשים בניית משני חלקים, המסולבים זה בזה: עניני דיומא, כמו פסוקים ופרושים על פרשת השבוע, כאלוהי על חזרה בתשובה ובאב על חורבן, גלות ובאלוהי החלק השני - תוכחה ומוסר היה מוקד בלשונם החמה והצניעות של המגידים שחיותיהם או מנהגים דרשניים, שרירותי ומקהילה, מוכיחים על עבירות שאדם רשע בעקביו ומלחיה לראות שמים שטורה, לשמירת המצוות וללימוד תורה.

חילוקי התפקידים בקהילה היתה ברורה: התפקיד של הרב להרביץ תורה, לענות לשאלות ולעסוק בענייני השוטפים של הקהילה, ואילו מנהג הרבנות ודרשות במסגרת ובאגודה היו התפקיד המובהק של המגיד.

אמנם פעמים בשנה היה דורש גם הרב - בשבת הגדולה ובשבת תשובה, אולם לרוב היו דרשות אלו עשירות מלפנים חריפים, חילוקים ודרושים מלפנים, שהיו מוכנים בעיקר לצבור מלפנים וירדו ספר שבקרב הקהל.

המגידים: וכפי שני הר' יונה בישיבה תשובה (שער ג' ע"ב, ע"ג) כי לאחר שנעשו ענייני התשובה "ואם איש אחד יחזק, בהגלות גלותו הטוא כל ערה יעשו עליו אם לא יוכיחוהו בשבת מוסרם... ולהוציא מן העונש הזה נכון הדבר לבחור אנשי אמת ולחזות מכל העם אנשי חיל לתת ראשי השנה על כל שוק ומגיש משכונתם, להשיג על שכניהם ולהכניסם על כל דבר פסע ולבשר הרע".

מסום כן נהגו הערים הגדולות, שהיה הרב ביכולתן, למנות את אחד ממוכבי המגידים, או מנהג שידרשו בה בקביעות, ואז היתה הקהילה דוגמת לפרנסתה, אולם מרבית המגידים היו גורמים בחיבת המגידים ודרושים בכל בית כנסת או בית מדרש, שנקרא על דרכם. בחגיגה מגיד נודד לעיר, היו הנבאים מכריזים מתי ודוכן ידורש, ודוקל היה נהג בהמנון, שגרמנים של מגידים אלו היתה על המסבנות, שהטילו שוממי לקחו לאחר הדרשה לקופה שבידי הנבאי - איש איש לפי יכולתו ובתאמת להנאות מן הדרשה.

הדרשה 1234 567 890

הבשר הקדירה הטירפה - והמגיד

ב יון שלא כולם נמצאו הגונים וראוים לדרוש בעיבור ולתוכחה, חזקה היה על המגיד לבקש מן המרא דאתרא שרשור לדרוש, אלא אם כן מפרסם היה לירוש והגון, או שהיה המגיד - דמא. עם אסור רבי חיים סולובייצקי וציל על מגיד מסיים לדרוש בבירוק, מאחר והיה לקי ביראת שמים שבו. ניסה המגיד להעביר את רוח הגידה בהכבדות, שלא יאמר דבר משל עצמו, אלא יעסוק פסוקים ומדרש חזיל בלבד, השיבו ר' חיים: "אפילו מדרש, שאכן לא תאמר דבר משל עצמך, כאשר במשלים בשר כשר בקריה טריפה, גם הכשר עצמו נעשה טריף".

גם רבי אייזיק היה בודק בציניותיהם של המגידים, אשר קשו לדרוש בעיר. לעומת זאת נהג באלו מן הלומדים, אשר התרעמו על הפרעת הדרשה ללימוד הקצוב בבית המדרש וניסו לפגוע במגיד ולעלות בו, ודרש להתייחס למגידים - אפילו שבים - בחסם מכובד והגון.

אגודת המגידים 1234 567 890

מגידים משכמם ומעלה

ל עומת זאת היו מגידים בעלי שיעור קומה, תלמידי חכמים, שיכלו לכהן גם כרבנים (אחרים מהם אכן עשו זאת לפני או אחרי תקופת מגידותם) ובחבר במגידות לא לפרנסתם אלא לשם שמים. הם חשו צורך לעזור את העם, להלחיץ לעבודת ד', לתשכר ולתחזק את המצוות, ובחזק בדרך המגידות כדי לקיים מצות "יחזקו במצוותי". הללו העלו את כבוד המגידות לאין שיעור, ובעקבותיהם נהגו לשמוע את המגיד גם יתורים בגיוראויין ותלמידי חכמים. אחד מענקי המגידים, שקמו לפני, הוא רבי יעקב קראא, המפורסם יותר בשם "המגיד מרובנא". הוא היה ת"ח בעל כשרונות עליונים והנהגות מיוחדות, מאז היותו בן י"ח היה קם בתצוה, יצא לבית המדרש ומתאבל על חורבן עד עלות השחר. לאחר טבילה במקוה היה מחפז לעלות ושהיה בביתו בדין היום כשהוא עוסק בתורה עד שעת מנחה. אז ערך היה הנהגה קלה לצורך סעודה, וממחר לביהמ"ד שם אמר שיעור בחלום, לפני הפילת ערביית היה דורש באגדה לפני בני עירו.

"מגיד משימים" - דמות מעולם שהיה ואינו

מאת ג' אפרתי

בעזרה יום ים דסליחות הרע"ג לק"ק אל כבוד הרב המופלא ומופלג ירא מחבה רבים בדרשותיו הצורקות כקיש מו"ה בנימין ארזי

הנה בעזרה בחיים ראה ראיתי שבת חסי"א מתגבר מ אור מאוד והגשם שאין כח לעמוד נגד גלי הים שהולך וטורח מאוד צורכיני אנו להתחזק ולעמוד עזים על שרשי הית של הגיהא את היצר ושליחו מתחזק כהיום בעצירת גדולות ובעצירת לקרר לכל אחד את השבת הדינית מתחילה שלא לסגור התנהג בע"ש במעמד יום אלא אחר שקיעה ואח"כ מתחזק צור לכבוש כל ביה"א ואח"כ גם איה שעה כלילה בע"ה ראיתי כן בעיר אחת שהיתה באיזה שנים מקום על ד' ג' שנים היתה מתנהגת כדת ישראל כהוגן ונחמיה ראיתי שהרבה הנחיות היתה מתחזקת בחורף עד שני שעות כלילה וד"ו הוחזק מתחילה מאיש אחד ואח"כ נתרבה ותרבה ואין כח לבכות תבערה גדולה וגוראה - וע"כ ידיר אף שידעתי שבראי בדרשותיו מוה"ר על השבת אפי"כ באמירה בלבד אין מועיל לזה צורכיני גם מעשה לזה הדין נסב בכל עש"ל באיזה תרבות לסגר התורות במעמד יום.

ידעתי כי אף אם קטן הוא בעינינו הוא אחד מראשי מנהיגי עדה מינסק ומפרנסת התהלה ולחפארת בעיני כלל ישראל (היוני מי שהיה בכל ישראל) ובדאי ישמחו לו הרבה מירא"ל וא"צ להאריך בכל הנות רק להזכיר שדורש השומע ישמע והחזיר וידע - ואף שאני יודע שהוא מפורסד מאד בעיני עצמו ואף בשאר עניני צרכי העיר משטריים אותו מי"א לו נסל הוא דבר זה: משאר עניני מדרותיו ולא יחשוב כח"ר שדור לא לפי כבודו כי אדרבה הוא כבודו שהוא שליחו של משה הקב"ה להזכיר לבניו שלא יחללו את השבת והקב"ה מקפיד מאד בזה הרע שבשעה שנתהא מרע"ה לזרז להעם על ענין שבת ובחזק כן יראו מן העם ללקוט אמר רבי ש"ע עד אנה מאנחת לשמור מצוותי הדרוהי וכלל משה עמהם על שנשתנה לומר להם כן יאחז במדרש ובאמת מחוייבין אפילו להתבונן בשביל כבודו של הקב"ה וכמו שמענו בדברי חז"ל למה נקרא שמו של הקהל כן בזה שביה עצמו על דברי תורה והנה מצונו במדרש בעת שאמר הקב"ה תחוב חו"ש על מצוות השבת המאנחת על התעבדות הדיני הצורקים לרמוז לנו תחי' שישארו בחיים יצתה מדרש"ל לקטרג מה נשארנו אלו מאלו ודינו שהיה להם עזים למחות וענה הקב"ה גלוי לפני שלא יקבלו ושאלה מדרש"ל אם לפניך גלוי לפנינו מי גלוי מי נהרג מהם בעזרי מי מהם נפצע מוחו עבדיו מיד יצא הגידה על כולם מכל זה נשפט גדול החיוב וע"כ ידע כי של יקטרגו עליו מחוייבים אנו בכל חזון לילך ע"פ"ל לזרז את ישראל לשמור את יום השבת כולו דהיינו לשבות במעמד יום אדל עלול מאד שבתחילה יעבור על ביה"א ואח"כ ימשיך גם כלילה ומכיון שמשך רגע רגע את שבת הרי הוא מחוייב לשמור ומת ג"מ את הוא שותה סה"מ (סם המות) רגע אחת או כל היום כולו גם ברע את שבת כבוד נפשו מאדן החיים ח"ר וע"כ ידיר יזרז נפשו בזה ולא להתעל בזה והיה עבד זה ארוב למעלה ותפחד למטה וכדכתיב כי מכבד אבדו -

דברי ידירו מוקדו ומכבדו כערכו הנשגב ומכבדו שיכתב ויתחת הוא וכל כיתו בספר של צ"ג כחפזו וחפץ ידירו מאו.

ישראל מאור הכותן מראיון

מכתב מן החפץ חיים וצ"ל להמגיד מנינסק וצ"ל, בדבר מוקח וחיוק שמירת השבת בעירו.

יורשן בריכים, נרע תלמיד חכם גדול. אף לאחז שקיבל על עצמו את עול המגידות - ובמנינסק המעטירה, הגדושה מאות בתי כנסת, לא היה זה דבר של מה בכך - ועם הראגה לפליטים הרכים שנודעו לשם בחקופת הפלמחה, לתולים ולקשי יום, לא מסק פמיה מגידא. מעולם לא אראוה יושב בלא קסר ביד. מפעם היה לישון, משנים קום ומאחר שבת בתלמודו עד השעות הקטנות של הלילה, לא פעם, כשנאלץ לוותר על מיטתו לטובת אחד האורחים הרכים שאת, או לאחז שאירע קום בלתי מוכר נסת ללון בביתו, ובכוכר, כאשר קום בלתי מוכר נסת ללון בביתו, ובכוכר, כאשר קום נעלם ועימו גם חפצי הערך שהיו בבית, ומאז כאשר הגיע אורח בלתי מוכר היה המגיד מציע לו את מיטתו - שהיה אין על האורח לטבול מחמת שאינו מוכר - ואילו הוא עצמו יושב היה עד עד אור הבוקר ולומר בדריכות נפלאה.

מכתב מן החפץ חיים וצ"ל להמגיד מנינסק וצ"ל, בדבר מוקח וחיוק שמירת השבת בעירו.

יורשן בריכים, נרע תלמיד חכם גדול. אף לאחז שקיבל על עצמו את עול המגידות - ובמנינסק המעטירה, הגדושה מאות בתי כנסת, לא היה זה דבר של מה בכך - ועם הראגה לפליטים הרכים שנודעו לשם בחקופת הפלמחה, לתולים ולקשי יום, לא מסק פמיה מגידא. מעולם לא אראוה יושב בלא קסר ביד. מפעם היה לישון, משנים קום ומאחר שבת בתלמודו עד השעות הקטנות של הלילה, לא פעם, כשנאלץ לוותר על מיטתו לטובת אחד האורחים הרכים שאת, או לאחז שאירע קום בלתי מוכר נסת ללון בביתו, ובכוכר, כאשר קום בלתי מוכר נסת ללון בביתו, ובכוכר, כאשר קום נעלם ועימו גם חפצי הערך שהיו בבית, ומאז כאשר הגיע אורח בלתי מוכר היה המגיד מציע לו את מיטתו - שהיה אין על האורח לטבול מחמת שאינו מוכר - ואילו הוא עצמו יושב היה עד עד אור הבוקר ולומר בדריכות נפלאה.

כוח תאורו מיוחד וניגון רב קסם

ה מגידים הצטיינו בכוח תאור יוצא מן הכלל. הם היו מתארים את רעיונותיהם בצבעים חיים כל כך, עד כי המאזינים ראו את התמונה מול עיניהם, כאשר תאר המגיד מקלם את הנושעו, שבו שומעו צריכה של הצאצאים, כאשר דיבר המגיד מנינסק על גדולתם של שומרי שבת ועל השכר הצפוי להם, ידיר רוח שלהם נגימה על מאזיניו, והם חשו אורש בלתי מובן, רבי ונודד מקמיץ תאר בדרשותו את מכת צמרע בצבעים חיים כל כך, עד כי הציבור דימה, שאכן שומעים הם עתה אלפי צמרעים מוקצות בסמך.

נוסף על כושר התאור הצטינו המגידים בקול ערב, בניגון שוביכל ובתנועות ידיים מתאימות. ניגונם של המגידים היה מור הקסם הסמוך בדבריהם, ודרשותיהם אמנם ערוכות היו כהלכה, משוככות שפלים נאים ושוורות סיפורים ורעיונות משיכים, אולם הניגון המיוחד, התורד ללבבות, הוא שהעניק למילים את כוחו ואת נשמתן. המגיד היה מאהר בדריחה נאה. מן העל חיוך, תנועותיו המחישו את האבסורד שבסיפור, וקולו התאמר היה פורץ בצחוק לבכי. עתה השתנה ניגונו של המגיד. ניגון צוב, נונה, יורד מטה, הדרוהי את היתה אלא משל, הקהל מרציץ יתר עמו. כל אחד מפעם בפעשו, מתעורר לתשובה, מה ושמ נגינת דמעה מעיני של א"מי. המגיד מוכיח עתה שירות את קהל שומעיו, מילים קשות, מסיבות, מיושנות, הניגון הרוך ממוקד, השוור רצינית עמוקה, נובל על ההתנהגות האינסטינקטיבית של בני אדם לביקורת ומחירי הכל ללבבות. "מדוע אתה נשאר אחתה השפעה עצומה, שיש לשיחותיך?" לשאל המגיד מקלם לאחר שהוציא לאור את ספרו "תוכחת חיים", "אשמרתו של המדרש ה"א", ה"ש"ב המגיד, "מפוש" שאל מאז דרך לשלם בין השיטין את הניגון ואת תנועות הבחן...

הסמך מעורר לתשובה

ה הספרים, שנשארו המגידים, לא היו מערכות למיזיות מוכרבות, המפוזרות על למפדנו של אופרם. ההספד היה ערוך דברים נרגשים, היוצאים מן הלב, על גודל האכזרה ועל יתמותו של הדור, והם הביאו את שומעיהם להתעוררות ולחזרה בתשובה.

"מור ורבוה", פתח המגיד מנינסק בהספד על אחד מגדולי הדור. ר"ה היה בשתי מילים מרוסות, ועניו, שיצאו מפי המגיד בניגון ההספד הניגון הכל מלא דמעות, באוויר ניגון תאר את גשמת הנפטר הגדול, הנוכחת עם הקהל האבל בשעת ההספד, בדרמטיות נחל דרשיה, בביכור, בין הנפטר לבין עזרתו ויתומתו, בשמו על הנפטר התחנן בפני הציבור לחזור בתשובה, לחנן איש איש את מעשיו ולטהר את מחשבותיהם, כדי שיוכל להמליץ טוב עליהם לפני האב שבשמים, הוא תאר אורח גדול, שתעה בדרכו בסופה של עזה, ולבסוף הגיע לביתו של "הדור צני, למאחר לא היה דבר להציע לא הגדול, מלבד שתייה חמה - אולם את השיב את נפשו. "נירול ישראל בא אלינו מעמלמל רקשות, ובידנו אין כל, לא תורה ולא מעשים טובים, ודורות רעות משוללות, הבה נכבדו במצוות. אני אתה אתה, שאל אתה אתה אתה מוסר..." הוא פתח את ארון הקודש וגעו בבכי מר: "וינו של עזר, עד מתי תחית את פניך ממני", וכל העם צויר, בדרים שנים וילדים פרצו בכבדות קורעות לב.

עם נחבש להספיד את ספרו התורה, ששיטפו לבית כנסת בפולטנה, הציבור נהר בהמוניו לשמע הדווחק היה רב עד כי עזרת הנשיא קשה מרוב הקהל.

כאשר הספיד רבי משה שיקס את החפץ חיים וצ"ל, הפסיק באמצע דיבורו, פתח את לוחות ארון הקודש, התיישב על הרצפה והורה לכל הנוכחים לעשות כמודו, "כלל ישראל יושב עתה שבעה על רבנו הגדול, החפץ חיים", נשמע קולו בדומה העמוקה, "ישנו רב אחר, שיכול נלחמת ולקח את צערו, רב אחר, רבנו של עולם, שכל לנו איפוא את מושל דצקנו?" הרב התרומם מן הרצפה, אולם כל הנוכחים לא נעו. שעה ארוכה עוד הוסיפו לשבת על רצפת בית הכנסת באבל הריש.

הטלית הבוכיה

ה מגידים הגדולים ניחנו בכוח אלתור בלתי מצוי, במחשם השתן תלמי היתה מוכנה דרשה לעת מצוא, לכל הודמנה ולכל אורח. משנים היו את הדרשה שהיכנו אף ללא כל הכנה מוקדמת, אם דרשו את הנסיונות, וגם אז הצטינו ושתיהם במדרשים, במשלים ובחבירות, כאילו התכוננו לכן זמן רב קודם לכן.

שם הודמן המגיד מקלם בדובלן, מעון קיץ הסמוך לריגה, שבו התכנסו אלפי נוספים מכל רחבי רוסיה. המגיד הבחין, שהנושפים היחידים באו לחליפה כלי שלילית בגלל הטרדה הכרחה באורחותיהם.

באמצע דרשות פתח ואמר: כשהייתי בריגה, הודמתי לביתו של יהודי אחר. היכן בעל הבית? שאלתי. "נפל לדובלן", השיבו לי. כשיצאתי, שמעתי כבי מרחק מחר צדדי. נכנסתי לחדר, וראיתי שהוא רק מאדם, רק שלית היתה בו, והיא התייחסה מרות. "שלית", על מה זה תבנית? שאלתי. "אין זה לא אבכה", השיבה השלית, "ובעל נטל עימי לדובלן את כספי ודברו, ואותי השאיר לבד..." נחמתי את השלית הבוכית ואמרתי לה: "הרגע נא, שלית, עוד יגיע זמן, שבעל הבית יצא לנסיעה ארוכה, ואז תוכלי לראות את מה שאתה רואה".

כספו ודברו ורק אותך, שלית, ייקח עימי...

בית הכנסת גיגי בלעדיכם

בואו לדרוש בעיר מסויימת, סיפורי לוי כי המרסן השאפי מלה כסף בריבית קצרה ומשפת את עורם של העניים. בדרשותיו לא היסס ואמר: "הראה לאלה הרשעון דור דור ופנסיו. הראה לו גם את פרנסתו של עור. אזהרה נדונה". כאן עזר המגיד ותאר את הבעת פניו של אדוניו, שראה את המרסן. "במה חשבה עיניכם, שריבית היא לומר 'פרנסת כלכל'?" המרסן שלט נשך כלכלי? שאל המגיד. "בעיני לומדי היה בית כנסת גדול ומפואר... לא רצפת אבן. הכסף שנערך לבנייתו אול, והשמש היה מזהר לכבוד שבת גרגרי חול על האדמה החשונה. מגיד - אורח הודמן לעיר, ובהמיתו בוצה החשונה אמר: 'משפחתי אני בעצמכם, והיו ללומדי. חזל אומרים, כי בעתיד בתי כנסת וכו' מדרשות שבכל שיקבעו עניני ישראל, לעתיד לבוא יגיעו איתו כותלי הכנסת מלומדי לירושלים, אולם אתם תחצו להישאר כאן, שטום שאין רצפה, שתישא אתכם!"

עוד זמן קצר והשלמה הרצפה בבית הכנסת... פתח הודמן רבי בנימין שקוביצקי, המגיד ממינסק, לראות הספר הליטווי של בעל "ערוך השולחן", רבה של גומברוד. במהלך הלוייה ניגשה אליו משלחת מחלמידי הישיבה ובקשה פתח: מאחר שהספרים או היו נדירים ומחירים מרובים שחוקים, נאלצו החלמידי להשתמש בכנסת בספרים של אוצר בית הכנסת. ובא בית הכנסת כעסו על החתונה, שלא נהנו רי הודמן מחסורם של הספרים לארון לאחר הענין בהם, וכחצו את כלו וקצרו את חדרים מהם, הנבנים הודמנים אסור אפוא על החתונה להשתמש בספרים, והמחזיקים רק לרשות בעלי בתים. המגיד לא נח לה להתלונן על כך לפני רבם, שמא יעצור הדבר ויזיק לבריאותם, אולם משמנסו ביקשו הם את עזרתו של המגיד ממינסק.

נחמן 1234567

החליפות השלמות יותר מדי

מע זאת המגיד ושינה מן ההספד המוכנס, במקום לפתח בשבחו של הנפטר, סיפר לציבור הרב, שהצטופף בלוייה, את הסיפור הבא.

לאמנה היה בן יחיד, תקת חיה ומשמש ליבה, ורנה נפטר הכן בן, על עולמה של האלמנה שחיה עליו. לא נותר לו עוד דבר מלבד היתומות. בפרט חג הסוכה עסקה האלמנה בקניין הבית ובאכזריות הבגדים שבאחרונה, ככל אשר בישראל. אולם עם כל חליפה, שהוציאה מן הארון, לא ענינה וזלזלה דמעות. ככל שגדל מספר החליפות שהוציאה, כך גבר בכייה.

אוצר החכמה (בר) שם אדם ותמה: "הלא כל החליפות היפות הללו שכיבות, ומדוע זה תלונתו? ואני לבושי דל, בלויי מחבית כמעט ואיני מתלונן ובוכה?" על עזתו לא חלמה: "כאשר רואה אני חליפה תלחה בארון והיא חדשה, ללא קמט, לא כפתור ממוקם, מדי הדבר, כי האיש שלו הבגדים לא לבשם זה זמן רב. הוא מת, ועל כך בוכה אני".

המשיך המגיד בניגון החרוד כליות: "את יחידה יש לו לקדוש ברוך הוא, בת זו - תורה שמה, מלבושיה היפה הם ספרי הקודש, כאשר רואים את הספרים והם שלמים, נקיים מכל דבר, דף לא ספר בהם ועשייתם חלקה למשעי - על מה מעיד הברך? על כך שהתורה מתה בנזרההרדוק? אוצר החכמה

מאותו יום שבו מדי ארונות הספרים בנזרההרדוק לרשותם של חלמידי הישיבה.

טענתה של שכינה

בתחלת של המגידים יצאה תמיד מתוך כל אזהרה, לשיכן נשוא לא פעם אופי מבורך. בעיר מסויימת חדרה הפרצה של שימש במסרק שבבת, ששם זאת המגיד ואמר בדרשותו:

אי לך, ריבה. גרועה את מן התרגול, שכן לתרגול יש מסור על ראשו ואין מסור, כשבת, ואילו לך אין מסור בארון, ובכ"ז מסתיר את כשבת...

בין הנשאים, שהורבו המגידים לעסוק בהם, היתה מצות הצדקה. ריבויים של העניים באותה תקופה, פליטים ובני בלי בית גורם לכן, שמוסדות הצדקה הרגילים לא הצליחו להתמודד עם העומס הרב המוטל עליהם. בדרשותיהם דרבו המגידים את הציבור לתרום לנזקקים בעין יפה. לפעמים כוונת את חצייתם כלפי עשירים מסויימים, שלא נהנו כמיטב יכולתם, וחצרו, כיצד רבים אותם עכשיו בשמים, או מה החליט יריד של מעלה לעשות בעניינם. אותם עשירים היו נבזלים וממהרים לפתוח את כיסם. לפעמים נקטו המגידים שיטה הפוכה: הם תארו את שכיר העצום של מי שיתרום למצוה מלכות, לא אין תורמות של גביר פלוני עמדה לו והצילה אותו מסרענות.

פעם נודע למגיד מקלם, שכביד מסויימת נסגר בית החולים, הדבר נעץ לליבו, שכן בית החולים סיפק לעניים השנתה ופואתי נאותה, תוהה ותנאים היגיינים סבירים. בהעדרו נגמר על העניים להתמודד עם המחלה בידיותיהם הטובות והמחנקות, ללא סעד וללא רואים. דרש המגיד לפני בני העיר: ידוע מאמרם של שכינה שורה למראשותי של חולה. באה השכינה בטונית לפני כסא הכבוד באומרה: מרדע זה ניטל על שכת המיד בביתם של עניים? הבית עלול דול, מהלכית בו ילדים עניים מוכי רעב ודופא לא יפקד את הבית מחוסר אמצעים. עלובו וקשה שהותו שם. מרדע לא אשכח בבתיכם של עשירים ונגידים, שם מרווחים החדרים והמחדרים, המציעים קיים וברשותם מון וכסף בשפע: בבתיכם של אלה התנאים סבירים, וכך ישמר כבודי!

המכיס הקבית לקשקשה, ותוך זמן קצר חלל כל עשירי העיר ונגידיה. משעבתי בכך, הודמו ירידו בתי חולים, אשר שרתו את כלל הציבור. לעניים היתה הרחוקה משכונ למקום אסתר נאות, וגם לשכינה נמצא שכן, שבו אין היא מתבזה. אולם עתה, אם ייעצלו עשירי ביתה חולים, לא תהיה בריה, ורק העשירים ייחלה מצתה...

נאה דורש ונאה מקיים

אמר - ועשו. היו מן המגידים שהקדישו את כל כוחם ומסמנם לעזרת העניים. צדקה בגופם ממש. נמילות החסדים של המגיד ממינסק היתה לגרסה, הוא נהג לחלק את האורחים הדרים, שהגיעו למינסק, בין בעלי הבתים האמידים שבעיר. את האורחים המוכרים ונאי חמלבוש היה מנחה למפתקים שכבשערים, ואילו את הפתוחים שבאורחים, התמהונים, קרעו הבגד, החוליים וקשי היום היה מביא אל ביתו.

בית גדול ומכניס אורחים היה לו, הוא לא הספיק לאורחים הרבים. לא פעם עקרו את דלתותיו מצריחה, הניחו כל רחל על זוג כסאות והפכוה מיטה לעת צננה. המפה עם לחם וטלה עליה עמדה כל היום של שולחן, ובכל אורח הפעיר המגיד ליטול ידיו בטבס ישית את בקשותו.

היתה לו רשימה של עניים תלמידי חכמים ומכובדים, לבתיכם היה מכניס כאשר עצים להסקה, מלבושים ומצרכי-מזון. באישוץ לילה התקפל על דלתו אדם כשהוא מצעק ומצווח בקול קולות התברר, שהוא סובל מחום גבוה מאד שבו מרדס מאכבה, המצפה תחת ידי. יצא המגיד אל הלילה הסוער והשטפה את השלם, שכיסה את הגישה לבית, כדי שייקל על הרופא דוקן להגיע. הוא העיר את הרופא התלונה אליו בדרכו חזרה, ורנה התברר, שלמרות חטאטור אין הרופא מסוגל לעלות במדרגות החלקות, והמגיד לא היסס, שכן את הרופא על חפצי, ורק עלה איתו במדרגות הלחלות והמושגנות, לאחר שספת הרופא את המורסה, נטל על המגיד - כמובן מאליו - את התפקיד הביתי נעים של החלפת החבושות.

הוא טיפל ב"הקדש" - ביהודי היהודי, בלינה צדק, באספקת מזון כשר לחיילים היהודים שבאזור ועוד. בפסח היה המגיד עורך את הסדר לחיילים היהודים. כאשר ליד השולחנות מסובים פאות חילים, מרתקים למקום, ושומעים מפי המגיד במשך שעות את סיפור ההגדה, כשהוא מתאר בצורה מרחשית, נמלאה ומרתקת, וכפרט מומחשות המכות שהוכו המצרים, עד כי כל המסובים יכלו לראותן בעיני רוחם נחתות על מצרים. ורק לאחר מכן התנהגו לעריכת הסדר בקרב משפחתו. כמחלמה העולם הראשונה, כאשר העיר היתה מוצפת באלפי פליטים, שנאלצו לברוח מביתם, ומילוא משפחות, משפחות, את כל בתי הכנסיות בעיר. וכאשר מגיפה הסיטום מתפשטת ומפילה חללים, כמעט לא ניתן היה להשיג מינסק, הקרובה לחית, מצרכי מזון, אולם המגיד הצליח. איכשהו השיג קמח לחם, חלות, שעועית ומלח, ואותם היה מחלק לנזקקים שערעית ומלת.

ולפליטים, בעיניהם - רבי חיים מברסק, הסבא מלובדוקה, רבי משה מרדכי אפשטיין ורבי אלי ברוך קמא סמיר. בעצמו מכיב היה לחולים שבי"הקדש" ובבתי הכנסיות, פרוסות לחם גדולות, שנמסרו מכברות הלחם שאפתה וזוגות חיובנית, בביתם, מקמח שהצליחו להשיג בדרכים שונות, ושהיה מהם מביתו, וטיפל בהם במסירות נפש, על אף סכנת ההרבות במחלות, שהיתה בריכה בכך. עד כי נדבק הוא עצמו במחלה.

מלחמתם של המגידים ברוחות זרות

ש ועלים קטנים החלו מחבלים בכרם ד', המשכילים. תחילה בלבוס יפה, תוך השתכחות על המקורות. מאחר יותר בכפירה בלעז ובכאסר. רבים נהו אחריהם לא משום ששוכנעו מדעותיהם הכוזבות, אלא בגלל הפיתוי של חיי נוחות, ורחה וכבוד פרומה: בגלל הרצון להיות כמו כולם. עיונות חרית כמעט לא היתה אז, ועשירים שקראו את ספרי המשכילים או עיתונותם, נהווקו מדברי הארס והליצנות, החילו בלגדי גדולי ישראל ובתורה, ולא היו בינם כלים נאותים להתמודד עימם. בין אלה, שסייעו בחשיפת פרצופם האמיתי והמשיכילים ובהפרכת טיעוניהם הספסר מקום של כבוד המגידים. בשנינותם, כלחטם ובציוריהם עשו את הפוקרים ללעז ולקלס. ודרשה תקיפה של מגיד עשה על שומעיה ורשם עז יותר מכל תשפוכת המלל של עיתוני המשכילים.

לפעמים היתה מהלחמה גלויה. פעם התפרצו לילג אבי אבות הטומאה וחבורתו לבית כנסת, שבו דרש המגיד מקלם. ונחנקו לכותל המזרח ליד ארון הקודש. כשנודע למגיד מהם האורחים הבכתי קראים, הפסיק בעניין שבו עמד וספת בניגון האופייני במעשה מן הגמרא. את עוקצו המסנה בכלי לגורדון ולחבריו: "האי מאן דקץ כוסרא מאי משלם", צעק כנגדם את הארס הגמרא, "מי שמקצץ בנשיעות רבות, אמר נא אתם, מה עשיתם? כך חזר מספר פעמים, וילג וחבריו עזבו את המקום בכרסה פנים.

שרוליק רוצה הביתה

מינסק נפתח בית ספר תיכון למסתור, שהמכיס לפתח את שעריו לחלמידי יחידים. רבים השתכרו מן הרשות, שניתנה להם, וחלחלו לשלח לשם את ילדיהם. בצונת עם החפץ חיים ציל המנה המגיד את כל כוחותיו והשפעתו נגד ביה"ס, ואכן, רבים הוצאו ממנו לבסוף ושלחו ללמוד בארצות הברית.

פסח במחיצתו של ה"חפץ חיים"

קראת הפסח היו מחלקים במינסק בשם, יין ומצות לכל בני העיר. על הפעולות ניצח המגיד, רבי בנימין שקוביצקי ציל. בימים שלפני חג נהפך הבית למעין יריד. העניים מילאוהו בחפצי

כדי לקבל חפצים לחלוקת המזון. בשנת תר"ם הועף את מינסק דרם פליטים אדיר בגלל מלחמת העולם. המחסור היה רב. קמח ניתן בקצוב ובמאפיות אפן להם לחיילים בלבד, למרות הכל השיג המגיד קמח שמורה. את חלקו שלח לרבי חיים מברסק, שהתגורר או במינסק, ובשאר אפן בכי ביתו של המגיד מצות לעצמם ולאורחים הגדול - החפץ חיים, שהתארח אז בביתם.

שאיבת הימים שלטי היתה מאווע בפני עצמו. אפילו מינסק היהודית המעטירה, עיר של חכמים ומספרים, לא ראתה עוד מחזה שכזה. אל הבאי יצאו לשאובת המים כל גדולי הדור, שהתקטנו או מראשי עולם התורה, ופי ראתה אותם יצא, ואינו מצטרף לחלוקה הסגנונית? את המים יצק לקמח החפץ חיים ציל, שהוא מתבונן ומשיגה על התהליך כולו, ועובר מאחד לשיני: "קידעראן, אמר: לשם מצת מצוה, לשם מצת מצוה, קידעראן..."

עם פרוץ המהפכה, כשתפסו הבולשביקים את השלטון, נסגרו את היחידים והישיבות ואסרו על לימוד התורה, תוך כדי דרישה הרבנים ורילי הקדש, איגון המגיד, בסייע קומץ עסקים "תוריים" מתרחמים, שבהם ישבו חתונות של בית רבן עם מלמדיהם ועסקו בחרה כמות.

למרות שידיו בארה"ב סידרו עבורו משת רבנות בבניינים ושולח לו את כל הניירות והחוקים, בעירוף כריטיס נסיעה כאניה, לא הסכים לעזוב את משרתו כאמור כי כל זמן שישיאר עוד יהודי שיצאה לשמור "א אדיש וארטי" אינו יכול לעזוב.

גם לאחר שהושקף למרפא הג.א.א. (גבולשת), בעקבות הלשנה של פרובוקטור יהודי, ושהודו לאתר מאמצים מרובים והשתרלות שהגיעה על לחלונות הגבויים בממשלה, לא מסק מפעילותו. עד שנחשפ, בעקבות פעילות זו, ונידון לגירוש, רב קא, כשלא נותרה לו האפשרות לשעול, עזב את רוסיה ועלה ארצה.

בניגון ארצה התפעל המגיד ממינסק מכך, שעשירים משכילים ואמידים נטשו כל אשר להם ברוסיה וזכו לבנות את ארץ ישראל. אך מאידך גימא כאב את ילולותם במצוות. בראותו אותם עומדים על פיגומי הגולה היה מטפס אליהם, מנשק את ידיהם, ואומר: ברכות הידיים הכונות את ארצנו הקדושה, אך ארץ כשנה תפילן. סובב היה ברחובות חל אביב בשבת, ובנעום לשונן מתחנן פנימם מעשנים את העומדים בתור למניות, שביניהם על עצמם ולא יחללו את השבת.

פעם יצאתי לרחוב, סיפר המגיד, וראיתי ילד הלך ובוכה. על מה זה תבכה, בני? שאלתי, אני לא יודע אף להגיע הביתה, השיב. ואיפה אחת נא, אחת יודע? - כן. בבית ברחוב גאולה, ואין קרובים לך? שאלתי שרוליק, השיב הקטן ושבו פרח בבכי, כבר עברתי בכל הרחובות, בנחלת בנימין, בכלמור, באלבי ובחרצל, אך לביתי - לגאולה, לא הגעתי...

ישראל לא עבר את כל הצרות ואת כל הנסיונות ותש בדרכם. פתי כבר יזמן להגיע לביתם - לגאולה? נאנו המגיד. בארץ המשיך לשאת מדרגותיו בבתיכנים "היכל התלמוד" וכשנודע הדבר לחלמידי ישיבה כבני ברק, אשר ששעו את שמעו עוד מרוסיה, הלכו הם בשבת בגלל לתל אביב כדי להתנע על דבריו.

אלא שכן, בארץ, לא קצרה המגידות הצלחית בכחול. אולי בשל השפה, אולי בגלל פניו וסמרי התורה בין רוב חילוני. דמויותיהם של מגידים ידועי שם נעלמו בזו אחר זו מגוף החיים היהודי.

זכורה עוד רמתו של הגהצ"ר רבי בן ציון יאדלר ציל, ניצב על כסא ברחוב בית הכנסת הגדול בתל אביב ונשוא את מדברותיו. כימי חול המועד מדרבנות מועדו המכריזות על דרשה מעניינת וריבא. בבואה לימי וזהו שעברו ואינם.

קראת הפסח היו מחלקים במינסק בשם, יין ומצות לכל בני העיר. על הפעולות ניצח המגיד, רבי בנימין שקוביצקי ציל. בימים שלפני חג נהפך הבית למעין יריד. העניים מילאוהו בחפצי כדי לקבל חפצים לחלוקת המזון. בשנת תר"ם הועף את מינסק דרם פליטים אדיר בגלל מלחמת העולם. המחסור היה רב. קמח ניתן בקצוב ובמאפיות אפן להם לחיילים בלבד, למרות הכל השיג המגיד קמח שמורה. את חלקו שלח לרבי חיים מברסק, שהתגורר או במינסק, ובשאר אפן בכי ביתו של המגיד מצות לעצמם ולאורחים הגדול - החפץ חיים, שהתארח אז בביתם.

שאיבת הימים שלטי היתה מאווע בפני עצמו. אפילו מינסק היהודית המעטירה, עיר של חכמים ומספרים, לא ראתה עוד מחזה שכזה. אל הבאי יצאו לשאובת המים כל גדולי הדור, שהתקטנו או מראשי עולם התורה, ופי ראתה אותם יצא, ואינו מצטרף לחלוקה הסגנונית? את המים יצק לקמח החפץ חיים ציל, שהוא מתבונן ומשיגה על התהליך כולו, ועובר מאחד לשיני: "קידעראן, אמר: לשם מצת מצוה, לשם מצת מצוה, קידעראן..."

הריד נח לאי (המכונה ר' נח קלר) - מדיק ברוסיה. בשבתות ובערבים מגיד שרשים ונאום בגולה ובמפר.

מוקס יחד נאמן, כ"ה, בייש' תשמ"ז עמוד 5